

תוכן עניינים

מבוא	3
עונש מוות: רקע והתפתחות	4
חקיקה בישראל	5
תכליות הענישה במשפט הפלילי בישראל	7
טרור – הגדרה ומאפיינים כלליים	14
טיעונים בעד ונגד עונש מוות למחבלים	17
משפט משווה	20
סיכום	21
רשימה ביבליוגרפית	23

מבוא

לאחרונה התפרסם בתקשורת אירוע שבו אסירים ביטחוניים ברחו מבית כלא במבצע בריחה שכלל תכנון מקדים ומפורט. האירוע גרם למבוכה רבה בשב"ס ואצל הגורמים הרלוונטיים, והוא עורר פולמוס ציבורי בקשר לעונש המאסר שמרצים אסירים ביטחוניים. מלבד הדיון בקשר לאחריות על האירוע עצמו, האירוע העלה לדיון סוגיות שונות הנוגעות לעונש המאסר של אסירים ביטחוניים בישראל, ובקשר לתנאי הכליאה שלהם, והוא הזכיר לציבור את נקודות התורפה של עונש המאסר, ביחס לאסירים בכלל וביחס לאסירים ביטחוניים בפרט. הציבור הישראלי נחשף במהלך השנים לעסקאות שונות שביצעה הממשלה שבהן שוחררו מחבלים "עם דם על הידיים", כמו למשל במסגרת העסקה לשחרור החייל החטוף גלעד שליט ובעסקאות אחרות, ובמקרים רבים דווח על פיגועי טרור שבוצעו על ידי טרוריסטים ששוחררו מהכלא הישראלי. נדמה כי האירוע האחרון מציף מחדש את הדיון, שכבר נעשה בהזדמנויות רבות בעבר, בקשר לעונש מוות לטרוריסטים.

סוגיית עונש מוות בכלל, ועונש מוות לטרוריסטים ומחבלים בפרט, היא איננה רק סוגיה משפטית. היא כוללת בתוכה היבטים פוליטיים, מדיניים, ביטחוניים וחברתיים. הנושא של עונש מוות למחבלים קיבל משקל בכמה מערכות בחירות, ועמד למשל במרכז מצע הבחירות של מפלגת ישראל ביתנו והעומד בראשה אביגדור ליברמן¹. בשנת 2018 אישרה מליאת הכנסת בקריאה טרומית הצעת חוק פרטית שביקשה להטיל עונש מוות על מחבלים² – הצעה שלווה בויכוח סוער ובהתנגדות של מומחי משפט³. עם זאת, ברור שההיבט המשפטי הוא היבט משמעותי ביותר בנושא זה, ובו אתמקד בעבודה.

בעבודה אבקש לטעון כי הטיעונים שנמנו בספרות לשלילת עונש מוות לטרוריסטים נובעים מתפיסה צרה יחסית של המונח "טרור". תפיסה צרה זו נובעת מההגדרה המקובלת למונח "טרור", במסמכים בינלאומיים ובחקיקה של מדינות שונות ובהן ישראל, ולפיה פעולת טרור היא פעולה שנועדה להשיג מטרה נוספת מעבר לעצם הפעולה, כמו זריעת בהלה ופחד בציבור, או כמו השפעה על החלטות פוליטיות שמקבלת הממשלה. לדעתי הגדרה זו היא צרה מידי, והיא מתמקדת בפעולות טרור המבוצעות על ידי ארגוני הטרור הפועלים במתכונת שיטתית ומאורגנת, והיא איננה כוללת פעולות טרור המבוצעות על ידי טרוריסטים יחידים, הפועלים בהחלטה רגעית ופראטורית, שאינם משתייכים לארגון טרור כלשהו, ושאינם פועלים להשגת מטרה כלשהי מעבר לפעולה עצמה או לקבלת השכר הצפוי לטרוריסט בשמים לפי אמונתו הדתית. כפי שאראה בעבודה, מרבית הטיעונים כנגד עונש המוות לטרוריסטים הם טיעונים המתמקדים בטרוריסטים המשתייכים לארגוני טרור, והם אינם רלוונטיים, או רלוונטיים במידה פחותה בהרבה, לגבי טרוריסטים יחידים שאינם משתייכים לארגון טרור. אראה כי לגבי טרוריסטים יחידים שכאלה מצטמצמות במקביל גם הטענות בעד הטלת עונש מוות, אולם לדעתי עדיין יש מספיק הצדקות להטלת עונש מוות לכל הפחות לגבי טרוריסטים אלה.

בפרק הראשון של העבודה אציג רקע כללי לעניין עונש המוות, את היחס לעונש זה בהיסטוריה הרחוקה וכיום. בפרק השני אציג את המצב הנורמטיבי השורר בישראל בקשר לעונש המוות, ואראה את המקרים בהם נקבע עונש המוות בחקיקה. בפרק השלישי אדון בטענות בעד ונגד עונש המוות בכלל, המבוססות במידה רבה על התכליות לענישה הפלילית, ובפרט תכלית הגמול והתכלית ההרתעתית. בפרק הרביעי אדון במאפיינים ובהגדרה של המונח "טרור", כרקע לדיון בפרק שלאחר מכן בטענות בעד ונגד עונש מוות

¹ ראה: <https://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1001052176>

² הצעת חוק העונשין (תיקון – גזר דין עונש מוות למורשע ברצח בנסיבות טרור), התשע"ח-2017.

³ ראה בקישור הבא: <https://www.idi.org.il/ministerial-committee/24819>

לטרוריסטים, ואראה כי ההגדרה המקובלת היא מצומצמת יחסית ומתמקדת בפעולות טרור המבוצעות במסגרת ארגון טרור. בפרק החמישי אדון בטענות בעד ונגד עונש מוות לטרוריסטים, ואבהיר מדוע לדעתי הטיעונים כנגד עונש המוות מצטמצמים ככל שמדובר בטרוריסטים יחידים שאינם פועלים במסגרת ארגון טרור. בפרק השישי אערוך משפט משווה קצר, לארה"ב, ואטען כי לדעתי גישת המשפט האמריקאי צריכה להצדיק, לפחות ברמה החוקתית, הטלת עונש מוות על טרוריסטים.

עונש מוות: רקע והתפתחות

היחס לעונש המוות עבר תהפוכות רבות במהלך השנים. בהיסטוריה הרחוקה, עונש המוות שימש כעונש מרכזי ונפוץ, הוא ניתן בגין עבירות רבות, והוא היה קיים בכל שיטות המשפט.⁴ במשפט העברי למשל, היו ארבע סוגים של עונש מוות: סקילה, שריפה, הרג וחנק, אשר היו ניתנים בגין עבירות רבות, גם עבירות שהן "בין אדם למקום" ולא רק בגין עבירות שהן "בין אדם לחבירו". כך למשל בגין עבירה של חילול שבת נקבע במשפט העברי עונש מוות בסקילה.⁵ עונש מוות היה נפוץ גם בשיטות משפט אחרות, וגם בשנים מאוחרות הרבה יותר. במשפט האנגלי למשל היו במאה השמונה-עשרה כמאתיים עבירות בדין הפלילי שנקבע בגין עונש מוות.⁶ במשפט הצרפתי היו באותה תקופה כמאה עבירות במשפט הפלילי שנקבע בגין עונש מוות.⁷ המשמעות של ריבוי העבירות שבגין נקבע עונש מוות היא כי עונש המוות נקבע לא רק עבור העבירות החמורות ביותר, ומדובר היה בעונש שכיח למדי.

אולם נדמה כי מאז ומעולם הייתה הסתייגות מעונש המוות, והיו שהתנגדו לו. כבר במשפט העברי הקדום הביעו חכמי המשנה הסתייגות מעונש המוות. במשנה במסכת מכות נכתב כי סנהדרין, בית הדין, שהטיל עונש מוות אחת לשבע שנים נקרא "סנהדרין חובלנית", ור' אלעזר בן עזריה סבור כי סנהדרין שהטילה עונש מוות אחת לשבעים שנה נקראת כך.⁸ ר' טרפון ור' עקיבא אמרו כי אילו היו יושבים בהרכב הסנהדרין הם לא היו מטילים עונש מוות לעולם. בתגובה לדבריהם נאמר על ידי רבי שמעון בן גמליאל כי "אף הן מרבין שופכי דמים בישראל", כלומר שבעקבות שההסתייגות של החכמים האחרים מעונש המוות תגרום לכך שלא תהיה הרתעה אפקטיבית מפני ביצוע עבירות, וכתוצאה מכך יתרבו הרוצחים בישראל משום שהם לא יחששו לבצע רצח. נראה אם כן כי היו דעות שונות בקשר לעונש המוות, ולהצדקות לו, וחילוקי הדעות, וההתנגדויות לו, החלו כבר בהיסטוריה הרחוקה.

במאמר המוסגר יש לציין כי בספרות יש הסברים אחרים לדברי המשנה במסכת מכות, שאינם קשורים להסתייגות מעונש המוות לכשעצמו. במאמר של יאיר לורברבוים הוא מציין כי המשנה לא באה להביא הסתייגות מעונש המוות לכשעצמו, אלא רק מתארת את המצב העובדתי, שבו כמעט ולא היו מבוצעים עונשי מוות, אולם זאת לא בשל הסתייגות מעצם עונש המוות, אלא בשל קשיים ראייתיים להטיל את עונש המוות.⁹ הוא מציין כמה קשיים בהקשר זה:¹⁰ העובדה שבהלכה התנאית אין חובה להעיד לחובת הנאשם במקביל לחובה להעיד לזכותו, העובדה שבהלכה התנאים נקבעו כללים מחמירים לבדיקת וחקירת העדים ועדים רבים היו נפסלים, העובדה שראיות נסיבתיות אינן קבילות בהלכה התנאית והרשעה הייתה חייבת להתבסס

⁴ ראה: ויקי מליכסון, "עונשי מוות חדשים באימפריה הקרולינגית", **עלי משפט** יד (2018). 225.

⁵ משנה תורה לרמב"ם, הלכות שבת, פרק א, הלכה ב.

⁶ יעקב בזק, **הענישה הפלילית**, (תשמ"א) (להלן: "**בזק**"), בעמ' 95-96.

⁷ בועז סג"ר, "על עונש המוות בכלל ועל עונש המוות בגין רצח בפעולת טרור בפרט", **עלי משפט** ב (תשס"ב). 127. (להלן: "**סג"ר**"), בעמ' 129.

⁸ משנה, מכות, א, י.

⁹ יאיר לורברבוים, "על רצח, עונש מוות והאדם כצלם אלוהים בספרות חז"ל", **פלילים** ז (תשנ"ט). 223.

¹⁰ שם, בעמ' 234-236.